

Forma i funkcija književnog teksta kao distinktivni kriteriji razgraničenja umjetničkog od ostalih oblika izražavanja

Brajković, Luka

Source / Izvornik: **Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 2024, 45, 335 - 355**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

<https://doi.org/10.30925/zpfsr.45.2.3>

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:118:304722>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-10-20**

PRAVI

Pravni fakultet Faculty of Law

Sveučilište u Rijeci
University of Rijeka

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Law](#)
[- Repository University of Rijeka, Faculty of Law](#)

uniri DIGITALNA
KNJIŽNICA

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

FORMA I FUNKCIJA KNJIŽEVNOG TEKSTA KAO DISTINKTIVNI KRITERIJI RAZGRANIČENJA UMJETNIČKOG OD OSTALIH OBLIKA IZRAŽAVANJA

Luka Brajković, mag. iur.*

UDK 342.272:82.1

<https://doi.org/10.30925/zpfsr.45.2.3>

Ur.: 14. lipnja 2023.

Pr.: 5. kolovoza 2023.

Izvorni znanstveni rad

Sažetak

Premda je sloboda umjetničkog izražavanja ugrađena u mnoge pravne propise njezin je položaj u sudskoj praksi i teoriji još uvijek nedovoljno razvijen i obrađen. Pri tome je, pored malobrojnih publikacija, problem i to što se umjetnost nastoji shvatiti strogo pravnički bez velikog obaziranja na ono što o umjetnosti kažu druge, nepravne discipline. Ovaj rad nastoji pružiti jedan malo drugačiji pogled na problematiku odnosa prava i umjetnosti. U uvodnom se dijelu objašnjavaju osnovni problemi koji prate slobodu umjetničkog izražavanja te se obrazlaže izbor književnosti kao predmeta proučavanja zbog zajedničkog jezičnog medija koji dijeli s pravom. U drugom se poglavlju razrađuje književnoteorijski okvir polazeći od ideje kako je književni tekst struktura sastavljena od formalnih i sadržajnih elemenata koji izgrađuju njegovo značenje. Pored toga, književni tekst ima dvije načelne funkcije, estetsku i društvenu, koje se u tekstu raspoznaju pomoću karakterističnih izraza koji ih prate. U trećem se poglavlju razmatra sudska praksa Europskog suda za ljudska prava u kojoj je bilo riječi o nekim vrstama književnih tekstova, ali na način da se ona promotri kroz prethodno postavljeni teorijski okvir. U zaključku se izlažu tri potencijalne koristi koje pravo može dobiti svojim otvaranjem za spoznaju književne teorije.

Ključne riječi: *umjetničko izražavanje; funkcije književnog teksta; književna teorija; Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda; Europski sud za ljudska prava.*

* Luka Brajković, mag. iur., asistent, Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet; luka.brajkovic@uniri.hr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1448-6641>.

1. UVOD U PROBLEMATIKU

Sloboda umjetnosti i umjetničkog izražavanja je danas, s obzirom na brojnost pravnih instrumenata, općeprihvaćeno ljudsko pravo koje uživa pravnu zaštitu ne samo nacionalnih već i međunarodnih normotvoraca. Tako je Ustavom Republike Hrvatske¹ pravo kulturnog i umjetničkog stvaralaštva obuhvaćeno iz tri međusobno komplementarna aspekta. Prvo, sloboda kulturnog, znanstvenog i umjetničkog stvaralaštva je zajamčena na općenitoj razini kao jedno od mnoštva gospodarskih, socijalnih i kulturnih prava.² Drugo, navedeno ljudsko pravo država ne smije samo jamčiti na deklarativnoj razini već ga mora poticati i pomagati u njegovom razvitku.³ Treće, pravo na umjetnost, kulturu i znanost država je obvezana štiti. Kako na individualnoj razini, tako i na kolektivnoj. Država štiti umjetnička dobra „kao duhovne narodne vrednote“, točnije kao jednu vrstu općeg dobra koje pripada svima, ali i na razini pojedinačnih ostvarenja kroz zaštitu moralnih i materijalnih prava kulturnih i umjetničkih stvaratelja.⁴ Nadalje, sloboda umjetničkog izražavanja eksplicitno je zajamčena nizom međunarodnih pravnih propisa,⁵ dok je u sustavu Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda⁶ ona implicitno sadržana u čl. 10. kojim se generalno štiti sloboda izražavanja.⁷

Usprkos tome ne bi se moglo reći kako je, brojačano gledano, ova problematika naročito zastupljena u sudskoj praksi, ponajviše ESLJP-a. Tako se od sredine 70-tih godina prošlog stoljeća do danas može navesti tek manji broj relevantnih odluka koje bi koliko-toliko obrađivale materiju umjetničkog izražavanja.⁸ Uz to, ESLJP

- 1 Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 56/90., 135/97., 8/98., 113/00., 124/00., 28/01., 41/01., 55/01., 76/10., 85/10., 5/14. (u daljnjem tekstu: Ustav RH).
- 2 Čl. 69. st. 1. Ustava RH.
- 3 Čl. 69. st. 2. Ustava RH.
- 4 Čl. 69. st. 3.-4. Ustava RH.
- 5 Čl. 19. Rezolucije Opće skupštine Ujedinjenih naroda kojom se usvaja Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, A/RES/61/34 od 16. prosinca 1966.; čl. 15. Rezolucije Opće skupštine Ujedinjenih naroda kojom se usvaja Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima, A/RES/61/34 od 16. prosinca 1966.; čl. 13. Povelje Europske unije o temeljnim pravima, SL C 202/02, 07.06.2016.; čl. 27. Rezolucije Opće skupštine Ujedinjenih naroda kojom se usvaja i proglašava Opća deklaracija o ljudskim pravima, A/RES/217 (III) od 10. prosinca 1948.
- 6 Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 18/97., 6/99., 14/02., 13/03., 9/05., 1/06., 2/10. (u daljnjem tekstu: Konvencija).
- 7 Sloboda umjetničkog izražavanja, koju utvrđuje Europski sud za ljudska prava (u daljnjem tekstu: ESLJP), omogućava da u sklopu javne sfere dođe do međusobne razmjene različitih kulturnih i društvenih ideja. V. ESLJP, Müller i drugi protiv Švicarske, zahtjev br. 10737/84 od 24. svibnja 1988., § 27.
- 8 ESLJP, Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva, zahtjev br. 5493/72 od 7. prosinca 1976.; ESLJP, Müller i drugi protiv Švicarske, zahtjev br. 10737/84 od 24. svibnja 1988.; ESLJP, Oberschlick protiv Austrije, zahtjev br. 11662/85 od 23. svibnja 1991.; ESLJP, Otto-Preminger Institut protiv Austrije, zahtjev br. 13470/87 od 20. rujna 1995.; ESLJP, Wingrove protiv Ujedinjenog Kraljevstva, zahtjev br. 17419/90 od 25. studenog 1996.; ESLJP, Karataş protiv Turske, zahtjev br. 23168/94 od 8. lipnja 1999.; ESLJP, Dichand i drugi protiv Austrije, zahtjev br. 29271/95 od 26. veljače 2002.; ESLJP, Alinak protiv Turske, zahtjev br. 40287/98 od 29. ožujka 2005.; ESLJP, I.A. protiv Turske, zahtjev br. 23168/94 od 13. rujna 2005.; ESLJP,

rijetko u svojim obrazloženjima iznosi i razrađuje neki novi stav ili argument te zapravo u značajnom dijelu ponavlja ono što je već bilo rečeno u nekom prethodnom predmetu. Najčešće su to vrlo općenito formulirani zaključci iz poznatih slučajeva poput predmeta Müller, Handyside, Karataş i sl. Znanstvene i stručne publikacije koje se bave ovom temom su i s kvalitativnog i s kvantitativnog gledišta još uvijek u povojima. Stoga se svakako mora istaknuti publikaciju objavljenu prije nekoliko godina koja predstavlja bez imalo sumnje prvu postaju za svakoga tko se želi uputiti u problematiku slobode umjetnosti.⁹ Inače se slobodu umjetničkog izražavanja uglavnom tretira tek sporadično unutar šire zasnovane obradbe čl. 10. Konvencije.¹⁰

Što se tiče pristupa nacionalnih i međunarodnih sudova može se istaknuti kako se oni vode dvama međusobno oprečnim metodološkim pristupima. Prvi je pristup normativno-definicijski koji polazi od premise da se sloboda umjetničkog izričaja mora najprije obuhvatiti definicijom, na temelju koje će se kasnije odlučivati u konkretnim predmetima.¹¹ Drugi se pristup naziva intuitivnim, a njegovo je osnovno polazište da se normativni sadržaj umjetničkog izražavanja ne definira, nego da se od slučaja do slučaja odlučuje je li riječ o umjetnosti ili nije.¹² Iako polaze od drugačijih metodoloških postavki čini se kako ni jedan ni drugi pristup nemaju čvršći sklop kriterija kojim bi se vodili u svojim pojedinačnim analizama, pa tako oba dovode do pravne neizvjesnosti i nekonzistentnog načina odlučivanja.¹³

Leroy protiv Francuske, zahtjev br. 36109/03 od 2. listopada 2008.; ESLJP, Murat Vural protiv Turske, zahtjev br. 9540/07 od 21. listopada 2014.; ESLJP, M'Bala M'Bala protiv Francuske, zahtjev br. 25239/13 od 20. listopada 2015.; ESLJP, Sinkova protiv Ukrajine, zahtjev br. 39496/11 od 27. veljače 2018.; ESLJP, Mariya Alekhina i drugi protiv Rusije, zahtjev br. 38004/12 od 17. lipnja 2018.; ESLJP, Handzhiyski protiv Bugarske, zahtjev br. 10783/14 od 6. travnja 2021. i dr.

9 *Freedom of Artistic Expression in the European Union: An Overview of the Relevant Normative and Jurisprudential Framework*, pristup 18. svibnja 2023., https://www.greens-efa.eu/files/assets/docs/cae_freedom_of_artistic_expression_in_the_european_union_en.pdf.

10 Za literaturu koja se bavi slobodom umjetničkog izražavanja v. Donna Gomien, *Short Guide to the European Convention on Human Rights* (Strasbourg: Vijeće Europe, 2005.), 102; William A. Schabas, *European Convention on Human Rights: A Commentary* (Oxford: Oxford University Press, 2015.), 463-464; David Harris, Michael O'Boyle i Colin Warbrick, *Law of the European Convention on Human Rights* (Oxford: Oxford University Press, 2019.), 611-614; Dominika Bychawska Siniarska, *Zaštita prava na slobodu izražavanja po Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima, priručnik za pravnike* (Strasbourg: Vijeće Europe, 2017.), 16, 19, 26, 30, 57-58, 83; Toby Mendel, *Sloboda izražavanja: Vodič za tumačenje člana 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima i njegovog kontekst* (Beograd: Vijeće Europe, 2014.), 91-92; *Vodič kroz članak 10. Europske konvencije o ljudskim pravima*, pristup 19. svibnja 2023., <https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Edukacija/Vodi%C4%8D%20kroz%20%C4%8D.%2010%20Konvencije.pdf>.

11 *Freedom of Artistic Expression*.

12 *Freedom of Artistic Expression*.

13 Maša Marochini Zrinski i Luka Brajković, „Sloboda umjetničkog izražavanja kao odraz individualne osobnosti i identiteta: konvencijska perspektiva“, u: *Ljudska prava i pitanje identiteta: Zbornik radova sa znanstvenog skupa Ljudska prava i pitanje identiteta održanog 9. prosinca 2022.*, ur. Matija Miloš, Valentino Kuzelj, Leonardo Mikac i Sonja Cindori (Zagreb i Rijeka: ZA-Pravo LGBTQA+ osoba, Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet, 2022.), 283, 291-292.

Uzimajući u obzir specifičnost umjetničke djelatnosti kao i stavove iz prakse ESLJP-a mogu se teorijski konstruirati tri opća kriterija (forma, sadržaj i kontekst) pomoću kojih bi se: 1.) umjetnički izraz mogao lakše razgraničiti od neumjetničkih oblika izražavanja i 2.) stvorio šire zasnovan instrumentarij koji bi u konkretnom slučaju trebao učvrstiti argumentaciju sudaca koji odlučuju o individualnom pravu na umjetničku slobodu.¹⁴

Ovaj se rad nadovezuje na malobrojnu literaturu koja postoji o ovoj tematici. Istraživanja se, kao i sudska praksa, praktički ne vode nikakvim izvanpravnim znanjima i ne konzultiraju literaturu iz disciplina koje se bave umjetnošću ili nekom njezinom pojedinom vrstom. Autor takav pristup smatra problematičnim iz jednostavnog razloga što je umjetnost suviše složena pojava osobite vrste kojoj se čini mnogo štete nastojeći ju promotriti ili objasniti isključivo kroz pravnu perspektivu. Stoga se može primijetiti stanovito reduciranje umjetnosti u vrlo uske pravne okvire koji se ne mogu smatrati prikladnim za odlučivanje o jednoj takvoj specifičnoj ljudskoj djelatnosti. U literaturi je uočeno da ESLJP ne pokazuje naročit interes za dublje razumijevanje fenomena kao što je recimo politička satira, premda joj pruža razumnu razinu pravne zaštite.¹⁵ Kada se u konkretnim slučajevima razmatra je li pojedini oblik izražavanja umjetnički ili ne (isto tako i je li došlo do zloupotrebe tog prava od strane pojedinca), tada je ključno postaviti ih u kontekst predmetnog umjetničkog stila i vrste.¹⁶ A to znači da je potrebno barem osnovno poznavanje materije kojom se bavi estetika, znanost o književnosti, muzikologija, povijest umjetnosti ili neka druga srodna disciplina.

Od svih mogućih vrsta umjetnosti koje postoje i o kojima se odlučivalo u sudskoj praksi ovaj će se rad usredotočiti samo na književnost, točnije na književni tekst. Glavni je razlog takvom odabiru medij kojim se književnost kao umjetnost služi, a to je jezik. Budući da jezik (pisani i usmeni) u pravu „igra“ iznimno važnu ulogu onda se ovakav izbor za teorijsko problematiziranje čini posve opravdanim. Poznata je misao kako jezik čini „najsavršenije sredstvo normativnog izražavanja u pravu“ i kako pravna norma najčešće „stiže do svojih adresata (...) putem jezičnih znakova.“¹⁷ Upravo se zbog značaja jezičnog medija pravo i književnost čine kao dva za zajedničko istraživanje komplementarna područja.¹⁸ Dakako, jezik prava i jezik književnosti imaju neka svoja posebna obilježja koja ih međusobno razlikuju. Osim međusobne razlike, jezik prava i jezik književnosti po nekim se svojim

14 Opširnije u: Marochini Zrinski i Brajković, „Sloboda umjetničkog izražavanja“, 286-291, 293.

15 Andra Matei, *Art on Trial. Freedom of Artistic Expression and the European Court of Human Rights (2018)*, pristup 19. svibnja 2023., <https://ssrn.com/abstract=3186599>. Premda je neosporno vrijedan doprinos problematici rad koji je napisala Matei ilustrira raniju tvrdnju kako je pravna analiza umjetnosti uglavnom svedena na prikaz zakonodavstva i prateće sudske prakse bez pokušaja da se teorijski okvir razmatranja proširi idejama drugih disciplina. Slično je u: Paul Kearns, *Freedom of Artistic Expression: Essays on Culture and Legal Censure* (Oregon: Hart Publishing, 2013.).

16 *Freedom of Artistic Expression*.

17 Nikola Visković, *Teorija države i prava* (Zagreb: Birotehnika, 2006.), 171.

18 Kao primjer v. Richard A. Posner, *Law and Literature* (London: Harvard University Press, 2009.).

karakteristikama razlikuju od običnog, tj. svakodnevnog jezika u najširem smislu tog pojma. Jezik prava u odnosu na svakodnevni jezik razlikuje upotreba za pravo specifičnih termina kao i zasebnih značenja stručnih riječi i izraza. Drugim riječima, posebnost pravnog u odnosu na svakodnevni jezik proizlazi iz leksičko-semantičke razine.¹⁹ Jezik književnosti, pak, razlikuje se od pravnog i od svakodnevnog jezika po svojem posebnom načinu oblikovanja i stilizaciji kroz upotrebu raznih oblika (npr. stiha, dramskog teksta s didaskalijama i sl.) i stilskih izražajnih sredstava (npr. inverzije, epiteta, personifikacije, hiperbole itd.)²⁰ koje su u svakodnevnom jeziku manje uobičajene, a u pravnome praktički nepostojeće.²¹ Književnost se zato smatra osobitom jezičnom djelatnošću jer se sadržaj književnog izražavanja ne može u potpunosti i bez ostatka zamijeniti nekim drugim, sažetijim, neposredno razumljivim ili preciznijim oblikom.²² Njezina je zadaća da „prenosi poruke koje se inače ne bi mogle prenijeti i uobličuje iskustvo koje ne bi bilo oblikovano, pa ne bi moglo ni postojati.“²³

U sljedećem poglavlju rada će se postaviti okvir za raspravu služeći se odabranim idejama književne teorije o funkcijama književnog teksta i njihovim karakterističnim izrazima čime se takva vrsta teksta preciznije omeđuje od neknjiževnih tekstova.²⁴ U trećem će se poglavlju prikazati nekoliko relevantnih odluka ESLJP-a u kojima se odlučivalo o književnim tekstovima poput romana ili

19 Više u: Duško Vrban, *Država i pravo* (Zagreb: Golden marketing, 2003.), 437-438; Nikola Visković, *Jezik prava* (Zagreb: Naprijed, 1989.), 25-32.

20 Zbog toga se zna reći kako je jezik književnosti vrlo „kićen“ ili bogat ukrasima. Iznimku od toga predstavlja „skaz“ kojeg je prvi opisao teoretičar ruskog formalizma Boris Ejhenbaum. Pod tim pojmom Ejhenbaum piše o književnim izrazima i rečenicama koje su orijentirane na narodni, tj. usmeni govor čime takvo pripovijedanje, naspram klasičnog i „kićenog“ načina pripovijedanja, postaje mnogo neposrednije i životnije kao da se pripovjedač priče nalazi pred svojim slušateljima. Životnost pripovijedanja može proizlaziti iz intonacije i sintakse, ali isto tako i iz izbora riječi u skladu s društvenim položajem ili pripadnošću nekoj profesiji. Orijentacija prema „skazu“ zapravo je, tvrdi Ejhenbaum, odmak od „umjetnog“ u književnosti i povratak onom izvornom, svakodnevnom i jednostavnom što je pripovijedanje ispočetka i bilo, dok bi se u prošlim vremenima slušatelji okupljali oko jedne ili više osoba kako bi čuli neku priču. V. Boris Ejhenbaum, „Ljeskov i suvremena proza“, *Suvremene književne teorije*, ur. Miroslav Beker (Zagreb: Matica hrvatska, 1999.), 132-144.

21 „Naime, pravni izraz je naglašeno bezličan i neekspresivan, siromašan u konotacijama, s relativno oskudnom i formaliziranom leksikom i sintaksom, s prevlašću apstrakcija, s pasivnim, repetitivnim i nerefleksivnim (dogmatičkim) odnosom prema zbilji, sa stereotipnom ili čak formularnom građom, a ujedno s istaknutim obilježjima ritualnosti i solemniteta.“ Zato se način oblikovanja pravnih izraza može smatrati „antistilom“. V. Nikola Visković, *Pojam prava* (Split: Logos, 1981.), 318.

22 Milivoj Solar, *Teorija književnosti* (Zagreb: Školska knjiga, 2005.), 16.

23 Solar, *Teorija književnosti*, 16.

24 Da se između jednih i drugih ne može decidirano povući oštra granica posve je jasno i gotovo da ne treba naročito naglašavati. Ipak, upravo je granica, koliko god bila teško određiva teorijski i praktički u svakom zasebnom slučaju, ono što omogućuje postojanje i jedne i druge vrste izražavanja. Premda se u pogledu razgraničenja nikada neće doći do same srži, već je i pokušaj da se nešto napravi u tom smjeru korak naprijed. Stoga je sama svijest o toj granici iznimno važna. Tako i Milivoj Solar, *Granice znanosti o književnosti: izabrani ogledi* (Zagreb: Naklada Pavičić, 2000.), 21-22.

poezije, a u svezi s povredom prava na slobodu izražavanja iz čl. 10. Konvencije. Iz tog prikaza i uz primjenu spoznaja iz drugog poglavlja želi se prikazati dvije stvari. Prvo, pokušati rekonstruirati implicitni okvir kojim se ESLJP vodio u pravnom kvalificiranju predmetnih oblika izražavanja kao umjetničkih, a koji nisu sadržani u obrazloženju odluka ili su tek konstatirani bez detaljnije razrade. Drugo, produbiti o formi izraza kao kriteriju razgraničenja ono što je u literaturi tek dano u nagovještaju. U zaključku se ovoga rada ukratko sažimaju uvidi i potencijalne koristi dobivene interdisciplinarnim pristupom pod kojim se razumijeva korištenje spoznajama drugih ili nepravni disciplina.²⁵

2. KNJIŽEVNOTEORIJSKI OKVIR

2.1. O pojmu forme

Prema svojem najjednostavnijem određenju forma bi predstavljala oblik ili vanjštinu neke pojave. Ona bi bila „očitovanje latentne mogućnosti građe koja podliježe oblikovanju“ ili „razgovijetan vanjski lik neodređene *unutarnje forme*.“²⁶ Takvo određenje počivalo bi na ideji kako su forma i sadržaj koji se njome izražava dvije odvojene kategorije, pri čemu je forma nekakav prazan okvir koji se „popunjava“ određenim sadržajem.

Međutim, u književnosti kao jezičnoj umjetnosti nema tako jednostavne situacije, a opreka forme i sadržaja mogla bi se smatrati problematičnom iz razloga što potkopava način na koji književni tekst egzistira. Slijedeći dosljedno takvu podjelu došlo bi se do teze kako je forma riječ ili rečenica, a sadržaj bi bila misao koja se tim riječima ili rečenicama izrazila. Ovakav način podjele vrijedi samo ako se polazi od toga da književnom tekstu prethodi izvanknjiževna činjenica koja književnom obradom postaje sastavni dio teksta. Jedino se iz te perspektive može govoriti o odvojenosti forme i sadržaja. No, problem leži u tome što u samome književnom tekstu „rečenica nije ljuštura misli, nego je ona misao sama; ona u sebi sadrži i na sebi nosi čitav proces, koji je protekao između zamisli (A) i eksterniranja (A1).“²⁷ To će reći da se unutar književnog teksta više ne može vršiti podjela kojom bi se sadržaj odvajao od forme iz razloga što je značenje književnog teksta, a to je njegov pravi sadržaj, „u stvari sam način postojanja svih činjenica“ koje su postale dijelom teksta.²⁸ U tako postavljenom skupu odnosa forma se teksta ne može niti

25 Burazin i Relac su u svojem empirijskom istraživanju došli do zaključka kako pravni udžbenici iz pozitivnopravnih predmeta koji se koriste na zagrebačkom Pravnom fakultetu, a koji upućuju na interdisciplinarnost u istraživanju prava, uključuju korištenje uvidima drugih i nepravni disciplina (tzv. pomoćni tip interdisciplinarnog istraživanja). V. Luka Burazin i Svan Relac, „Shvaćanje pravne znanosti u suvremenoj udžbeničkoj literaturi iz pozitivnopravnih predmeta na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu“, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 72, br. 6 (2022): 1394.

26 *Forma. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, pristup 22. svibnja 2023., <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=20136>.

27 Ivo Frangeš, *Stilističke studije* (Zagreb: Naprijed, 1959.), 12-13.

28 Dragiša Živković, ur., *Rečnik književnih termina* (Beograd: Nolit, 1986.), 209.

zamisliti, a još manje odrediti, nezavisno od njegova sadržaja.²⁹ Zato se može reći kako unutar književnog teksta dolazi do međusobnog prožimanja forme i sadržaja, dok bi se njihovo olako odvajanje trebalo izbjegavati.³⁰ S time da se oni ipak, unatoč prožetosti, mogu analizirati odvojeno.³¹ Primjerice, lirska se pjesma može razmatrati strogo metrički (ustroj i vrsta stiha, vrsta rime itd.) bez da se ulazi u njen sadržaj.

2.2. *O književnom tekstu kao strukturi, njegovim funkcijama i karakterističnim izrazima*

Kada se u ovome radu govori o književnom tekstu tada se polazi od pretpostavke kako je svaki književni tekst određeni sustav ili struktura.³² To znači da se sastoji od različitih sastavnica, dakle formalnih i sadržajnih, koje međusobno utječu jedna na drugu i čija zasebna konfiguracija, koja ovisi o silnicama koje oblikuju njihov međusobni odnos, daje strukturi poseban identitet i čini ju onim što jest. Formalne i sadržajne sastavnice koje čine strukturu književnog teksta su primjerice: likovi, fabula, karakterizacija, opisi, rima, metrika, stih itd. No, pored toga može se govoriti o slično ustrojenim međuodnosima između različitih književnih tekstova, između književnog teksta i žanra, književnog teksta i cjeline strukture književnosti itd.³³ Za književni tekst kao strukturu važno je, dakle, istaknuti dvije stvari. Prvo jest to da struktura nije samo jednostavan zbroj sastavnih dijelova već istovremeno struktura označava svaki svoj dio i svaki zasebni dio označava upravo tu, posebnu strukturnu cjelinu.³⁴ Drugo, strukturu obilježava svojstvo dinamičnosti i stalnih, tj. neprekidnih mijena i preslagivanja njezinih sastavnica.³⁵ Zato se može ustvrditi kako su sastavnice

29 Živković, ur., *Rečnik književnih termina*, 209.

30 Peter Childs i Roger Fowler, *The Routledge Dictionary of Literary Terms* (London: Routledge, 2006.), 93. O neraskidivoj povezanosti te međusobnoj uvjetovanosti forme i sadržaja v.: Bratoljub Klaić, *Rječnik stranih riječi* (Zagreb: Školska knjiga, 2007.), 444.

31 John Anthony Bowden Cuddon, *The Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*, revidirao C. E. Preston (London: Penguin Books, 1998.), 327.

32 Po tome se književnoteorijski pravac različitih usmjerenja i naziva strukturalizmom. Strukturalizam polazi od svijesti kako postoji unutrašnja korelativnost između pojmova unutar sustava znanosti, pa je tako „svaki pojam određen svima ostalima, a ovaj opet suodređuje sve ostale.“ V. Jan Mukafofský, *Književne strukture, norme i vrijednosti* (Zagreb: Matica hrvatska, 1999.), 6. Za vrlo sažete uvodne prikaze strukturalističke misli v.: Solar, *Teorija književnosti*, 284-289 i Jonathan Culler, *Literary Theory: A Very Short Introduction* (Oxford: Oxford University Press, 2000.), 123-125.

33 Jurij Tinjanov, „O književnoj evoluciji“, u: *Suvremene književne teorije*, ur. Miroslav Beker (Zagreb: Matica hrvatska, 1999.), 147.

34 Mukafofský, *Književne strukture, norme i vrijednosti*, 8.

35 „Energičnost proizlazi iz toga što svaka pojedina sastavnica u višoj cjelini dobiva određenu funkciju koja je uključuje u strukturnu cjelinu i uz nju je povezuje. Dinamičnost strukturne cjeline dana je, opet, time što pojedinačne funkcije i njihovi međusobni odnosi svojom energetsom naravi doživljuju stalne promjene.“ V. Mukafofský, *Književne strukture, norme i vrijednosti*, 8. Primjerice, književni lik Emme Bovary u Flaubertovu romanu *Gospođa Bovary* iz 1857. godine igra ulogu „svojevrsne strukture u strukturi, pa odgovarajući opis lika na određeni način zahvaća i opis svih onih struktura koje su mu nadređene i koje ga uvjetuju.“ V. Solar, *Granice znanosti o književnosti: izabrani ogledi*, 54.

strukture u dijalektičkom odnosu, a između njih dolazi do formiranja ponekad čvršće, a ponekad labavije hijerarhije pri čemu je jedan od čimbenika koji na tu hijerarhiju utječe shvaćanje književnosti i njezine uloge u danom povijesnom trenutku.

Time se dolazi do pojašnjenja funkcija književnog teksta. Prije svega, trebalo bi nadodati kako je književni tekst znak sa zadaćom prenošenja poruke, točnije njezina smisla i sadržaja, od pošiljatelja k primatelju kroz komunikacijski kanal.³⁶ Značenje književnog teksta se izgrađuje kako na temelju formalnih elemenata, tako i na temelju onih sadržajnih ili tematskih.³⁷ Svaka je sastavnica književnog teksta nositelj parcijalnog ili fragmentnog značenja.³⁸ Funkcija književnog teksta kao cjeline ovisna je o njegovu odnosu prema recipijentu, tj. o svrsi koja se izražavanjem želi postići.³⁹ U zavisnosti o cilju koji se hoće postići može se govoriti o primjerice funkciji spoznavanja, podučavanja ili didaktike, vrjednovanja, obavještavanja itd.⁴⁰

U književnoj se teoriji izgradilo načelnu podjelu na dvije temeljne i oprečne funkcije književnog teksta, **društvenu** i **estetsku**, koje se zatim dijele na niz drugih podfunkcija. Kakav je njihov međusobni odnos? Odnos društvene i estetske funkcije jest obrnuto razmjernan, stoga što se stavljanjem većeg naglaska na jednu od ovih funkcija potiskuje ona druga, primjerice izrazitim naglašavanjem estetske funkcije

36 Budući da je i pravo društvena djelatnost u kojoj postoje subjekti koji šalju poruku (npr. normotvorac) i oni koji je primaju (npr. adresat pravne norme), tako se u okvirima prava mogu razmatrati načini komunikacije i komunikacijski procesi. V. Visković, *Pojam prava*, 307-324.

37 Jan Mukařovský, „Strukturalizam“, u: *Suvremene književne teorije*, ur. Miroslav Beker (Zagreb: Matica hrvatska, 1999.), 163.

38 „Ukupnost tih segmentnih značenja, koja se postupno uključuju u niz viših jedinica, jest djelo kao složena značenjska cjelina.“ V. Mukařovský, *Književne strukture, norme i vrijednosti*, 19.

39 Mukařovský, „Strukturalizam“, 164.

40 Neće biti naodmet u najkraćim crtama izložiti tipologiju jezičnih funkcija prema ruskom jezikoslovcu Romanu Jakobsonu. Jakobson tipologiju funkcija izgrađuje polazeći od čimbenika koji sudjeluju u prenošenju neke jezične obavijesti. To su: 1.) pošiljatelj, 2.) primatelj, 3.) poruka koja se šalje, 4.) kontekst ili predmet na koji se poruka odnosi, 5.) kontakt (psihološka veza i fizički kanal) kojim se prenosi poruka i 6.) kôd o kojem mora postojati međusobni dogovor sudionika jer inače sporazumijevanje nije moguće. Na koji će se od ovih čimbenika staviti veći naglasak ovisit će i dominantna funkcija poruke kao verbalne strukture (iako su rijetke poruke koje bi imale samo jednu funkciju). Kada se u prvi plan stavlja kontekst ili predmet tada se govori o referencijalnoj, denotativnoj ili kognitivnoj jezičnoj funkciji. Usmjerenost na primatelja koji izražava neki svoj stav ili poruku izgrađuje emotivnu ili ekspresivnu funkciju, a kada je u središtu primatelj govori se o konativnoj funkciji koja svoj najčišći jezični izraz dobiva zazivanjem (vokativ) i zapovijedu (imperativ). Naglašavajući kontakt ili kanal komunikacije govori se o fatičkoj funkciji, a naglašavanjem kôda riječ je o metajezičnoj funkciji. Naposljetku, a za ovaj rad svakako najzanimljivija jest orijentacija na samu poruku. Stavljanjem u središte razmatranja poruku radi nje same izgrađuje se poetska funkcija jezika. Svoditi književnost samo na njezinu poetsku funkciju, ističe Jakobson, bilo bi dakako pretjerano pojednostavljivanje. Međutim, upravo je poetska funkcija ono što razlikuje književnost od ostalih jezičnih djelatnosti. To je zbog toga što je u književnosti ona određujuća ili dominantna u hijerarhiji funkcija, dok je u ostalim jezičnim djelatnostima ona tek uzgredna ili sporedna. V. Roman Jakobson, *Lingvistika i poetika* (Beograd: Nolit, 1966.), 289-294. Za dodatnu literaturu i problematizaciju Jakobsonova shvaćanja v. Vladimir Biti, *Prema kompleksnijem razumijevanju odnosa jezika i književnosti, 1984.*, pristup 7. lipnja 2023., <https://stilistika.org/prema-kompleksnijem-razumijevanju-odnosa-jezika-i-knjizevnosti>.

dolazi do poetizacije izraza što smanjuje orijentaciju poruke na primatelja koja time postaje teže dostupna i shvatljiva recipijentu književnog teksta.⁴¹ Raspoznavanje međusobna odnosa te hijerarhije estetske i društvene funkcije vrši se analizom konkretnoga književnog teksta i određenih vrsta izraza koji karakteriziraju jednu i drugu funkciju.

Karakteristika estetske funkcije je to da ona, za razliku od društvene, nema konkretan cilj ili praktični zadatak koji treba izvršiti, pa se može reći kako je ona strogo formalna kategorija lišena jednoznačnog sadržaja.⁴² Kant je krajem 18. stoljeća došao do zaključka kako je lijepa umjetnost način prikazivanja „koji je sam za sebe svršan, a premda je bez svrhe, ipak ona unapređuje kulturu duševnih snaga za društveno saopćivanje.“⁴³ Estetska funkcija ima sposobnost održavanja ravnoteže unutar strukture na način da nijedna od preostalih funkcija ne prevagne nad ostalima, pa zbog tog svojstva ona nije u sukobu s ostalim funkcijama nego je njezina uloga da pojača ostale funkcije.⁴⁴ Ona, prema tome, ima svoju ulogu prilikom promjene u hijerarhiji funkcija (priključivši se i osnaživši novu dominantnu funkciju), a s druge strane ona može i obnoviti neku drugu funkciju koja je privremeno iščezla čime, pomoću estetske funkcije, ta druga funkcija dobiva novu uporabu i novu funkcionalnost.⁴⁵ Karakterističan iskaz estetske funkcije jest poetski⁴⁶ čijim se preneglašavanjem, kako je *supra* spomenuto, smanjuje razumljivost književnog teksta za većinu primatelja. Osim toga, može se govoriti o funkciji estetske revalorizacije i karakterističnom metatekstualnom iskazu kojim se književni tekst odnosi prema drugim književnim ili kulturnim tekstovima.⁴⁷ To se obično čini kroz aluzije, izravne i neizravne citate ili komentare drugih tekstova, ali se metatekstualnost također očituje u tome kad tekst pokazuje da je „svjestan samog sebe“ (Barthes).⁴⁸

S druge strane, društvena funkcija književnog teksta grana se na četiri podfunkcije: 1.) spoznajnu ili gnoseološku, 2.) izražajnu ili ekspresivnu, 3.) vrjednujuću ili aksiološku i 4.) zabavljačku ili ludističku. Za spoznajnu funkciju karakterističan je kognitivni iskaz, koji će se razlikovati ovisno o predmetu spoznaje (npr. čovjek, društvo, psihologija i sl.), a obično se njegovom upotrebom znatnije

41 Aleksandar Flaker, *Stilske formacije* (Zagreb: SNL, 1986.), 39.

42 Mukašovský, „Strukturalizam“, 165.

43 Immanuel Kant, *Kritika moći suđenja* (Zagreb: Naprijed, 1976.), 142.

44 Mukašovský, „Strukturalizam“, 165.

45 Mukašovský, *Književne strukture, norme i vrijednosti*, 120.

46 Kao primjer poetskog iskaza može biti dio soneta Žuk: „Na onoj hridi što nad morem strši / Samotan bokor žuta žuka cvate, / I kad mu lahor njihne brsne zlate, / Mirisnom dušom oko mene prši (...) / I, ne tužež se, cvate i miriše... / Kad njegov slatki miris me ovija, / Tad nejasna me hvata nostalgija;“ V. Ante Tresić Pavičić, *Pjesme, putopisi, Katarina Zrinjska* (Zagreb: Zora, Matica hrvatska, 1963.), 46.

47 Flaker, *Stilske formacije*, 40.

48 Takav je primjer iz romana *Rođak Pons*, objavljenog 1847. godine, u kojem Balzac razobličuje iluziju stvarnosti dajući čitatelju jasno do znanja kako je ono što čita fikcija i dio velikoga književnog ciklusa: „Eli Magus, čije je ime i suviše poznato u *Ljudskoj komediji* da bi bilo potrebno govoriti o njemu (op. dio teksta je istaknuo autor ovog rada), povukao se od trgovine slikama i rijetkostima, nasljeđujući, kao trgovac, ponašanje koje je Pons imao kao ljubitelj.“ V. Honore de Balzac, *Šesta knjiga odabranih djela* (Rijeka: Otakar Keršovani, 1961.), 133.

zanemaruje estetska funkcija.⁴⁹ Ekspresivnu ili izražajnu funkciju karakterizirat će ekspresivni (naglasak na pošiljatelju) i impresivni (naglasak na primatelju) iskazi s time što ovi potonji mogu ponekad poprimiti apelativni značaj kao što je slučaj u budnicama ili davorijama iz vremena Ljudevita Gaja i narodnog preporoda u Hrvatskoj.⁵⁰ Za aksiološku funkciju karakteristični su iskazi koji su apelativni jer pokušavaju utjecati na primatelja (didaktički, politički, nacionalni i sl.), pa zbog takve orijentacije nužno moraju biti i naglašeno komunikativni, tradicionalni i manje usredotočeni na estetsku revalorizaciju.⁵¹ Naposljetku, zabavljачka funkcija povezuje se s djelima tzv. trivijalne književnosti⁵² koja mogu i osporavati strukture kanonskih djela (primjerice kroz parodiranje), stoga ovu funkciju karakteriziraju naglašeno komunikativni i metatekstualni iskazi.⁵³ Broj ovdje opisanih funkcija nije taksativan i podložan je daljnjim raslojavanjima i upotpunjavanjima.

49 Flaker, *Stilske formacije*, 41. Primjer kognitivnog iskaza može biti sljedeći vrlo tehnički opis čiji je cilj čitatelju opisati izgled i način funkcioniranja naprave: „Razmatrao je kovačko ognjište koje je bilo nalik na seljačku peć. Prvi, niži dio, bila je ploča, jednom stranom poduprta željeznim nogama, a drugom ugrađena u visoku zazidanu ogradu. Iza te ograde, u kutu kovačnice bio je mijeh. Uz ognjište stajao je položen debeo kolac dosta dug.“ V. Rikard Simeon, *Jamari* (Zagreb: Hrvatska narodna prosvjeta, 1945.), 89.

50 Flaker, *Stilske formacije*, 41.

51 Flaker, *Stilske formacije*, 42. Aksiološka se funkcija može dobro vidjeti iz sljedećeg odlomka u kojem se, kroz upotrebu sarkazma i ironije, kritizira i izražava negativan vrijednosni sud o trgovačkome umijeću svojih sugrađana: „Jest, vjerujte mi, Šijak vam je veliki trgovac - samo me ovdje, oprosti dragi čitatelju! napala nekakva kijavica! Bog zna, što je to, ali kolikogod se puta gdje povede riječ o šijačkom trgovačkom talentu, pa ja to moram na svoje uši slušati, uvijek me spopadne nekakva zijavica ili kijavica ili štucavica! Je li to kakva simpatična! u naravi tajna, ili možda mimični izraz moje čudne hiperkritične naravi - ja ne znam, ali će zato saznati čitatelj“. V. Vilim Korajac, „Šijaci“, u: *Hrvatski pripovjedači I. Mirko Bogović, Janko Jurković, Ivan Perković, Vilim Korajac*, prir. David Bogdanović (Zagreb: Tisak i naklada St. Kugli, 1925.), 227. Osim naravno aksiološke dimenzije, iz ovog se odlomka vidi i apelativni iskaz u kojem se pripovjedač izravno obraća čitatelju.

52 U pojednostavljenom značenju trivijalne književnosti se misli na onu vrstu književnosti čiji autori ne teže stvaranju velike i trajne umjetničke vrijednosti, već uglavnom podilaze širem sloju čitatelja kroz upotrebu nebrojeno puta viđenih shema, tipskih likova i zapleta. V. Živković, ur., *Rečnik književnih termina*, 832. Za problemski pristup pitanjima trivijalne te „lake“ i „teške“ književnosti v. Milivoj Solar, *Laka i teška književnost: predavanja o postmodernizmu i trivijalnoj književnosti* (Zagreb: Matica Hrvatska, 2005.).

53 Flaker, *Stilske formacije*, 43.

PREGLED FUNKCIJA KNJIŽEVNOG TEKSTA	
Funkcija	Karakterističan iskaz
I. ESTETSKA FUNKCIJA	poetski
funkcija estetskog prevrednovanja	metatekstualni
II. DRUŠTVENA FUNKCIJA	
a) funkcija spoznavanja (gnoseološka)	kognitivni
b) funkcija izražavanja (ekspresivna)	ekspresivni, impresivni
c) funkcija vrednovanja (aksiološka)	naglašeno komunikativni, apelativni
funkcija zabavljanja (ludistička)	naglašeno komunikativni, metatekstualni

Prilog 1. Pregled funkcija književnog teksta, preuzeto iz: Aleksandar Flaker, *Stilske formacije* (Zagreb: SNL, 1986.), 44.

2.3. Načelni teorijski zaključak

Na kraju ovog poglavlja mogao bi se izvući zaključak kako uporište za kvalitetnije razlikovanje književnog teksta od onog koji to nije treba tražiti u objedinjenosti dvaju aspekata. Prvi aspekt jest onaj jezični. Iako se književnost može smatrati posebnom jezičnom djelatnošću, problem distinkcije nastaje u onom trenutku kada se književnost počinje više služiti „običnim“, tj. manje stiliziranim jezikom (npr. *supra* navedeno o „skazu“). Drugi aspekt tiče se estetske funkcije. Književni tekst postavlja kao jedan od svojih ciljeva stvaranje estetskog doživljaja kod primatelja, kojeg bi ovaj potonji trebao biti u stanju više ili manje intuitivno osjetiti i prepoznati.⁵⁴ Problem da se u praksi događaju slučajevi u kojima ne postoji „čisto“ umjetničko izražavanje nego da se ono, unutar istog predmeta, isprepliće s političkim ili komercijalnim već je uočeno u literaturi.⁵⁵ Može se zato reći kako bi posebnost književnog teksta trebalo tražiti u jedinstvu osobitosti književnog jezika i

54 Stvaranje estetskog doživljaja nadovezuje se na to da se umjetničko izražavanje, poput izražavanja općenito, sastoji od dvije dimenzije. Jedna je autonomna i upravo bi se ona ponajviše odnosila na čisto estetski doživljaj. Druga dimenzija je politička, s time što bi se nju manje povezano s estetskim, a mnogo više s nekim drugim doživljajem koji je posljedica određene tendencije u umjetnosti (npr. da potakne na djelovanje, da širi svijest o određenom problemu, da bude u službi određene političke stranke ili ideologije itd.). V. Marochini Zrinski i Brajković, „Sloboda umjetničkog izražavanja“, 286. Doživljaj koji književni tekst stvara mogao bi se iskazati kroz misao teoretičara ruskog formalizma Viktora Šklovskog o umjetnosti kao postupku „očuđenja“. Cilj je umjetnosti da prekine djelovanje rutine zbog koje, kako kaže Šklovski, mnoge stvari oko nas više ne vidimo, nego ih tek usputno primjećujemo uslijed činjenice da smo ih već bezbroj puta vidjeli, pa na njih niti ne obraćamo pažnju kao kad naidemo na nešto novo. Drugim riječima, cilj je „poetskog jezika“ ne olakšati stvari, kao što to čini svakodnevni jezik, već ih otežati kako bi se potisnulo automatizam i oslobodilo percepciju njegova utjecaja. V. Viktor Šklovski, „Umjetnost kao postupak“, u: *Suvremene književne teorije*, ur. Miroslav Beker (Zagreb: Matica hrvatska, 1999.), 121-132.

55 *Freedom of Artistic Expression*.

intuitivno spoznatog, dakle pretežnog estetskog doživljaja kod primatelja.⁵⁶

Ovakvo postavljanje problema kretalo bi se u međuprostoru između normativno-definicijskog i intuitivnog pristupa. S jedne se strane, kao kriterij, u obzir uzima fleksibilno određenje jezične specifičnosti književnog jezika (primjerice specifičan oblik, stilska sredstva, struktura, funkcija i karakterističan izraz), a s druge se strane ostavlja dovoljno prostora za individualnu interpretaciju i intuitivnu procjenu konkretnoga (ne)književnog teksta u konkretnom slučaju i konkretnom društvenom kontekstu. Premda se može u određenoj mjeri smatrati eklektičnim ovako postavljen pristup, mišljenje je autora ovog rada, da on ipak uspijeva kolikotoliko izbjeći bitne nedostatke normativno-definicijskog (oskudna definicija koja se može suviše fleksibilno tumačiti u nedostatku njezine detaljnije razrade) i intuitivnog pristupa (pretjerana arbitrarnost i odsustvo kriterija).

3. RAZMATRANJE RELEVANTNE SUDSKE PRAKSE ESLJP-A

U ovom se poglavlju pristupa razmatranju relevantnih odluka ESLJP-a polazeći od teorijskih postavki iz prethodnog dijela rada, a presude koje će se analizirati odabrane su iz dva razloga. Prvi jest to da se u njima odlučivalo specifično o nekoj vrsti književnog teksta (točnije zbirke poezije i romana) na što je ovaj rad usredotočen. Drugi jest taj da se u tim presudama, kojih kvantitativno nema mnogo, može naslutiti problematika u kojoj bi ideje književne teorije mogle dati svoj obol, ako ne u potpunom ili djelomičnom rješavanju onda barem u boljem razumijevanju ili razjašnjavanju osobitosti predmeta. Dakako, ponekad se može postići suprotan učinak, tj. još veće problematiziranje i usložnjavanje. Da je ESLJP u svojoj praksi utvrdio kako se zaštita slobode izražavanja odnosi i na formu i na sadržaj već je dobro poznato i nije potrebno posebno obrazlagati.⁵⁷ No, kako se u prethodnom poglavlju istaknulo da je književni tekst karakterističan po tome što se njegovu formu i sadržaj ne može smatrati dvama odvojenim aspektima izraza. Stoga se može reći da kod književnih tekstova trodijelno postavljeni teorijski kriteriji zapravo postaju dvodijelni na način da se **forma** i **sadržaj** promatraju kao jedinstvena cjelina dok drugi kriterij čini **kontekst**.

3.1. *Karataş protiv Turske*⁵⁸

U ovom se predmetu odlučivalo o pjesničkoj zbirci *Pjesma pobune* zbog koje je podnositelj bio ne samo novčano kažnjen, već i osuđen na kaznu zatvora dužu od jedne godine. Veliko je vijeće ESLJP-a donijelo odluku, s 12 naspram 5 glasova, kako je podnositelju povrijeđeno pravo iz čl. 10. Konvencije. Preciznije, u predmetu se raspravljalo o stihovima u kojima se govori o složenom odnosu između Kurda i Turaka, a što su turske vlasti okarakterizirale kao poticanje na nasilje, govor mržnje i

56 Slično u: Rene Velek i Ostin Voren, *Teorija književnosti* (Beograd: Nolit, 1985.), 29.

57 V. primjerice: ESLJP, Oberschlick protiv Austrije, zahtjev br. 11662/85 od 23. svibnja 1991., § 57; ESLJP, Dichand i drugi protiv Austrije, zahtjev br. 29271/95 od 26. veljače 2002., § 41.

58 ESLJP, Karataş protiv Turske, zahtjev br. 23168/94 od 8. srpnja 1999.

poziv na separaciju, čime se narušava jedinstvo države i teritorijalni integritet. ESLJP je utvrdio kako su pjesme imale očiglednu političku dimenziju i kako se po svojem tonu određeni stihovi mogu učiniti agresivnima. Shvaćeni doslovno, oni bi se mogli čak tumačiti kao poziv na nasilje i pobunu. Međutim, s obzirom na to da se podnositelj zahtjeva izrazio kroz poeziju i samim time se dopire do manjeg broja ljudi, ESLJP je utvrdio kako predmetne izraze ipak ne bi trebalo tumačiti kao poziv na nasilje.⁵⁹ Stoga mjere turskih vlasti nisu bile ni razmjerne ni nužne u demokratskom društvu.⁶⁰

Čime se ESLJP vodio u svojoj argumentaciji da se ovdje radi o umjetničkom izražavanju? Kao što je naglašeno u uvodnom poglavlju ovog rada, ESLJP često iznosi tvrdnje ili kvalificira pojave bez da ih detaljnije obrazloži, a ovaj predmet nije iznimka. Ipak, na osnovi nekoliko točaka moglo bi se pokušati rekonstruirati o kojim je argumentima riječ. Prvo i najosnovnije, ESLJP je morao poći od toga da se radi o poeziji, što glavnim dijelom proizlazi iz formalnog načina oblikovanja teksta u stihove što je uočljivo i bez teorijske potkovanosti. Drugo, čini se kako je ESLJP vodio računa i o tome da je književnost jedna osobita jezična djelatnost čiji se jezik može do neke mjere razlikovati od primjerice pravnog ili svakodnevnog jezika. Tome u prilog govorila bi utvrđenja ESLJP-a da se podnositelj zahtjeva „učestalo koristio patosom i metaforom“ te da predmetne stihove ne bi trebalo doslovno shvaćati.⁶¹ Dakle, radi se o drugačijoj stilizaciji teksta kroz upotrebu stilskih izražajnih sredstava. Utvrđenje da navode iz pjesama ne bi trebalo shvaćati doslovno moglo bi upućivati na to da je ESLJP vodio računa i o simboličnosti pjesničkog jezika u kojem svaka riječ može imati i neko drugo, preneseno ili neuobičajeno značenje. Treće, utvrdivši da su pjesme imale svoju političku dimenziju ESLJP je raspoznao društvenu funkciju književnosti. ESLJP je grube izraze u pjesmama smatrao izrazom duboke potresenosti podnositelja zahtjeva,⁶² što se moglo zaključiti iz upotrebe ekspresivnih iskaza kojima lirski subjekt izražava svoju bol zbog teške sudbine Kurda.⁶³ Četvrto, ESLJP je utvrdio kako su agresivni dijelovi pjesama „umjetnički po svojoj prirodi“,⁶⁴ ali to nije obrazložio. U odsutnosti bilo kakvog eksplicitnog obrazloženja takvu bi se kvalifikaciju moglo smatrati nekom vrstom intuitivnosti kojom je većina sudaca smatrala da u pjesmama preteže estetski doživljaj.

Suprotnog su mišljenja bili suci Wildhaber, Pastor Ridruejo, Costa i Baka koji u svojem djelomično protivnom izdvojenom mišljenju kritiziraju stav većine smatrajući kako poetska forma ne bi trebala biti važnija od sadržaja i tona te kako korištenje stiliziranog jezika i metafora ne umanjuje u ovome konkretnom slučaju mogućnost poticanja na agresivno djelovanje i mržnju. Njihovo je izdvojeno mišljenje zanimljivo zato što osvjetljava svu složenost problematike razgraničenja književnih i neknjiževnih tekstova. Osobito problematiku subjektivne interpretacije stiliziranog iskaza, a još i više određivanja koja je njegova „prava“ funkcija. Upravo

59 ESLJP, Karataş protiv Turske, zahtjev br. 23168/94 od 8. srpnja 1999., § 49.-50.

60 ESLJP, Karataş protiv Turske, zahtjev br. 23168/94 od 8. srpnja 1999., § 54.

61 ESLJP, Karataş protiv Turske, zahtjev br. 23168/94 od 8. srpnja 1999., § 49.

62 ESLJP, Karataş protiv Turske, zahtjev br. 23168/94 od 8. srpnja 1999., § 52.

63 Takvo se shvaćanje umjetnosti zbog toga naziva ekspresionističko. V. Ivan Zelić, *Vodič kroz filozofiju* (Split: Verbum, 2006.), 276.

64 ESLJP, Karataş protiv Turske, zahtjev br. 23168/94 od 8. srpnja 1999., § 52.

se o tome radilo u ovom predmetu, jer je odluka o (ne)pružanju pravne zaštite ovisila o određivanju ili bolje rečeno interpretiranju funkcije, tj. svrhe podnositeljevih pjesama. Drugim riječima, ovdje se pokazuje kako se jedna ideja iz književne teorije i lingvistike transponira u svijet prava predstavljajući važan „kotačić“ u mehanizmu pravnog odlučivanja.

Naravno, na osnovi tako oskudno postavljenih i nedovoljno obrazloženih argumenata nije moguće jasno razlučiti jesu li se članovi Vijeća vodili ikakvim književnoteorijskim znanjima i kriterijima ili su se pak u potpunosti oslanjali na intuiciju. U potonjem slučaju se književnoteorijski okvir iz prethodnog poglavlja ne koristi kao kriterij pri odlučivanju, ali se može upotrijebiti kao objašnjavajući instrumentarij kojim bi se služili teoretičari u svojim analizama i daljnjem razvijanju pravne znanosti.

3.2. *Alinak protiv Turske*⁶⁵

Predmet odlučivanja u ovom predmetu bio je roman⁶⁶ podnositelja zahtjeva temeljen na stvarnim događajima koji su se zbili u turskom selu u kojem su pripadnici specijalnih postrojbi počinili zločine nad seljanima. Odlukom turskih sudova naložena je pljenidba romana. ESLJP je jednoglasno utvrdio kako se radilo o povredi prava iz čl. 10. Konvencije.

U svojem je razmatranju ESLJP ustanovio kako se radi o djelu fikcije koje je inspirirano stvarnim događajima, ali u kojem nisu pronađene reference na stvarne osobe ili činove.⁶⁷ Nadalje, ESLJP je utvrdio kako je izražavanje podnositelja zahtjeva „umjetničke prirode“, pa problematične i potencijalno agresivne dijelove u romanu ne bi trebalo shvaćati doslovno kao poziv na nasilje, već kao izraz podnositeljeve tuge i zabrinutosti zbog tragičnih događaja.⁶⁸

Argumentacija ESLJP-a je u ovome predmetu vrlo slična kao u prethodnom, stoga vrijedi ono što je *supra* rečeno za uočavanje posebnosti književnog jezika, društvene funkcije i ekspresivnih iskaza te stanovite intuitivnosti uslijed nedovoljne obrazloženosti argumenata. ESLJP, ispitujući roman, nije pronašao reference na stvarne osobe ili stvarne vojne činove što se nadovezuje na iduće razmatranje u

65 ESLJP, *Alinak protiv Turske*, zahtjev br. 40287/98 od 29. ožujka 2005.

66 Iako nije od velike važnosti za ovaj rad može se usputno istaknuti kako književnoteorijsko pitanje što je roman i kako se on definira još uvijek nije razriješeno. Jedan od pokušaja definiranja oslanjao se na opseg, pa se romanima smatralo tekstove koji imaju bar minimalan broj x znakova. S druge strane, priroda romana je protejska što znači da je roman takva književna vrsta koja u sebi može objediniti različite funkcije i potrebe, ali isto tako i različite tipove diskursa (umjetnički, esejistički, znanstveni itd.). Zbog tog se svojstva on „pretvara čas u napetu priču, čas u analizu psihičkih reakcija, a čas pak u moralističku propovijed, ideološku raspravu, povijesnu kroniku ili učeni filozofski traktat.“ V. Krešimir Nemeć, *Povijest hrvatskog romana: od početaka do kraja 19. stoljeća* (Zagreb: Znanje, 1994.), 11. Ova je napomena dana samo zbog toga kako bi se pokazalo da ESLJP koristi pojam romana možda i nedovoljno svjestan složenosti njegova određenja, ali i kako kvalificira pojavu bez obrazlaganja, vjerojatno na osnovi nekakve intuicije ili načelne predodžbe.

67 ESLJP, *Alinak protiv Turske*, zahtjev br. 40287/98 od 29. ožujka 2005., § 40.

68 ESLJP, *Alinak protiv Turske*, zahtjev br. 40287/98 od 29. ožujka 2005., § 41. i 45.

kojem je činjenica da se stvarna osoba pojavljuje u književnom tekstu imala utjecaj na pravno odlučivanje.

3.3. *Lindon, Otchakovsky-Laurens i July protiv Francuske*⁶⁹

U ovom se predmetu Veliko vijeće ESLJP-a ponovno bavilo problematikom romana. Prvi podnositelj zahtjeva napisao je roman *Jean-Marie Le Pen na suđenju* temeljen na stvarnim događajima, tj. ubojstvima dvojice mladića afričkog podrijetla ubijenih od strane pripadnika radikalnije skupine unutar političke stranke *Nacionalna fronta* (fr. *Front National*). Francuski su sudovi podnositelju izrekli novčanu kaznu. Političko pitanje oko kojeg se predmet vodio bilo je kolika je uloga i odgovornost samog Le Pena i njegove stranke u bujanju rasizma u Francuskoj. U samom se romanu na nekoliko mjesta spominje Le Pen i stranka *Nacionalna fronta* u negativnom kontekstu, pa se rasprava kretala oko toga radi li se o difamaciji i narušavanju časti i ugleda ili ne. Veliko je vijeće, s 13 naspram 4 glasova, odlučilo kako podnositelju nije povrijeđeno pravo iz čl. 10. Konvencije.

U svojoj analizi ESLJP je utvrdio kako je francuski nacionalni sud dobro kvalificirao problematične ulomke iz razloga što se sam podnositelj zahtjeva kao autor nije distancirao od izjava izmišljenih, tj. književnih likova. Bilo to putem pripovjedača u romanu ili nekim drugim načinom.⁷⁰ Raspravljajući dalje o tome treba li ovdje voditi računa o distinkciji činjenica (koja je dokaziva) i vrijednosnog suda (koji nije dokaziv, ali može biti argumentiran), ESLJP je utvrdio kako u načelu to nije potrebno činiti kada se radi o ulomcima iz fikcionalnih djela. Međutim, ovdje to postaje važno zbog toga što se u romanu pojavljuje stvarna osoba koja je dosta precizno opisana, pa dolazi do susreta između fikcije i zbilje. Iz toga razloga je podnositelj morao podastrijeti „dovoljnu činjeničnu bazu“ za optužbe koje su iznesene u romanu (npr. Le Pen je tamo nazvan „šefom bande ubojica“) što je isti propustio učiniti.⁷¹

Suci Rozakis, Bratza, Tulkens i Šikuta priložili su odluci svoje djelomično protivno izdvojeno mišljenje. U njemu ističu svoje protivljenje tome da većina nije dovoljno naglasila samu formu izraza u ovome predmetu, tj. da se radi o romanu koji je dio fikcije (nije novinski izvještaj) i čiji je autor kao takav prepoznat. Poistovjećivanje izjava izmišljenih likova sa samim autorom svodi književnost u veoma uske okvire.⁷² Smatraju dalje i kako je odluka o autorovoj krivnji za difamaciju zbog izjava koje se pripisuju književnim likovima donesena na klimavim

69 ESLJP, *Lindon, Otchakovsky-Laurens i July protiv Francuske*, zahtjev br. 21279/02 i 36448/02 od 22. listopada 2007.

70 ESLJP, *Lindon, Otchakovsky-Laurens i July protiv Francuske*, zahtjev br. 21279/02 i 36448/02 od 22. listopada 2007., § 18., 32., 51.

71 ESLJP, *Lindon, Otchakovsky-Laurens i July protiv Francuske*, zahtjev br. 21279/02 i 36448/02 od 22. listopada 2007., § 54-55.

72 ESLJP, *Djelomično protivno izdvojeno mišljenje sudaca Rozakisa, Bratza, Tulkensa i Šikuta u predmetu Lindon, Otchakovsky-Laurens i July protiv Francuske*, zahtjev br. 21279/02 i 36448/02 od 22. listopada 2007., II § 1.

temeljima.⁷³ Već sama činjenica da se radi o umjetničkom obliku izražavanja trebala je biti osnova za opravdanje više razine pravne zaštite.⁷⁴

Ovaj predmet otvara jedno vrlo zanimljivo pitanje koje zahvaća područje između prava i znanosti o književnosti, ali koje je toliko složeno da bi mu trebalo posvetiti zasebno razmatranje, pa se stoga ovdje želi samo u osnovnim crtama naznačiti problematiku. Osnovno pitanje koje se ovdje postavlja jest ono o odnosu književnosti prema zbilji. Odnos književnosti i zbilje je kompleksan i uzajaman pri čemu društvena stvarnost djeluje na književnost i obrnuto. Književnost je takva pojava koja se, zbog svoje posebnosti, načelno ne može poistovjetiti s ostalim društvenim pojavama kojima se organizira i izražava način društvenoga života, pa je tako pogrešno misliti da bi književnost bila tek puki odraz zbilje.⁷⁵ Književnost u svojem odnosu prema zbilji ne „iznosi već gotove i prije uspostavljene pojedinačne istine, nego ona nanovo i na svoj način oblikuje uvijek svojevrsnu cjelinu ljudskog iskustva.“⁷⁶ Književnost i zbilju povezuje jezik zbog toga što prikazujući zbilju književnost mora voditi računa o zakonitostima i ograničenjima jezika.⁷⁷ No, književnost pored toga mora imati na umu i književne konvencije (koje omogućuju osobit način percipiranja književnosti) jer upravo one čine književni tekst onim što on sam po sebi jest.⁷⁸ Zbilja u književnom tekstu i zbiljsko iskustvo se ne mogu poistovjetiti zato što pisac ne prenosi „gotove likove iz neke zbilje u svoj tekst, poput arhivara ili reportera, nego on iz mnoštva iskustvenih podataka sastavlja nove strukture, koje su toliko nalik na stanovite elemente neke autentične zbilje koliko je volja piščeva.“⁷⁹ Odnosno, nije važno koliko je vjerno neka životna građa prenesena u književni tekst jer ona u tekstu poprima značenje koje nema u autentičnoj zbilji, tj. postaje nositelj određene interpretacije svijeta.⁸⁰ Jednom kada je lik uveden u sustav književne strukture on se više ne ravna prema pravilima stvarnosti iz koje je „preuzet“ nego prema zakonitostima književne strukture.⁸¹

73 ESLJP, Djelomično protivno izdvojeno mišljenje sudaca Rozakisa, Bratza, Tulkensa i Šikuta u predmetu *Lindon, Otchakovsky-Laurens i July protiv Francuske*, zahtjev br. 21279/02 i 36448/02 od 22. listopada 2007., II § 3.

74 ESLJP, Djelomično protivno izdvojeno mišljenje sudaca Rozakisa, Bratza, Tulkensa i Šikuta u predmetu *Lindon, Otchakovsky-Laurens i July protiv Francuske*, zahtjev br. 21279/02 i 36448/02 od 22. listopada 2007., II § 4.

75 Milivoj Solar, *Teorija književnosti* (Zagreb: Školska knjiga, 1979.), 14.

76 Solar, *Teorija književnosti*, 19.

77 Solar, *Teorija književnosti*, 18. Zbog ostvarivanja književnog teksta posredstvom jezika, književni je tekst predmet i lingvističkih istraživanja pri čemu ipak treba voditi računa o razlici strukture jezičnog sustava i strukture unutrašnjeg svijeta književnog teksta. Lingvistika i znanost o književnosti se tako dobro nadopunjuju, ali ih se ne smije izjednačavati. V. Radoslav Katičić, *Nauka o književnosti i lingvistika, 1960.*, pristup 7. lipnja 2023., <https://stilistika.org/nauka-o-književnosti-i-lingvistika>.

78 Solar, *Teorija književnosti*, 19.

79 Viktor Žmegač, *Povijesna poetika romana* (Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1987.), 204.

80 Žmegač, *Povijesna poetika romana*, 218 i 220.

81 Žmegač, *Povijesna poetika romana*, 223. Sličan se stav nalazi kod Welleka i Warrena: „Iskazi u jednom romanu, pesmi ili drami nisu doslovno istiniti; oni nisu logičke tvrdnje. Čak se i iskaz u kakvom istorijskom ili nekom Balzakovom romanu - iskaz koji, čini se, daje ‘obaveštenje’ o stvarnim zbivanjima - bitno i značajno razlikuje od istog obaveštenja u nekoj istorijskoj

Gledano s književnoteorijskog gledišta tvrdnja ESLJP-a o ispreplitanju zbilje i fikcije te postojanju stvarnog lika u ovom romanu dala bi se problematizirati, pa možda čak i do neke mjere osporiti. Međutim, do koje je mjere doseg ove književnoteorijske ideje pravno relevantan i pravno primjenjiv neka ovdje ostane otvoreno pitanje.

3.4. *Ziemiński protiv Poljske (br. 2)*⁸²

Naposljetku je ostalo razmotriti predmet koji predstavlja iznimku od onih prethodnih. Naime, u ovom se predmetu odlučivalo o novinskom članku i njegovoj satiričnosti, a ne o romanu ili poeziji. Razlog zašto je uvršten i ovaj predmet krije se u tome da se u njemu iznose neka zanimljiva stajališta koja se nikako ne bi mogla izostaviti iz ove rasprave.

Podnositelj zahtjeva je u tjednim poljskim novinama objavio članak o lokalnom programu ekonomskog razvoja u kojem je upotrijebio neke potencijalno uvredljive riječi (primjerice pozer, populist, tupson itd.). Gradonačelnik tog mjesta i jedan gradski činovnik podnijeli su tužbe protiv podnosioca zbog difamacije. Poljski su sudovi odlučili u korist tužitelja, a podnositelj je zahtjeva bio novčano sankcioniran zbog uvrede. ESLJP je, s 5 naspram 2 glasa, odlučio kako je podnositelju povrijeđeno pravo iz čl. 10. Konvencije. Većina je u svojoj analizi došla do zaključka kako je riječ o satiričnome članku⁸³ što nije bilo posebno obrazloženo, osim kroz usputno spominjanje sarkazma i ironije kojima se podnositelj koristio. Problematični navodi iz članka, smatra većina, ostaju u granicama dopustivog pretjerivanja što je jedno od obilježja satire.⁸⁴

Iz perspektive ovog rada ustvari je najzanimljivije protivno izdvojeno mišljenje sudaca Wojtyczeka i Kūrisa. Oni najprije osporavaju stav većine glede odbacivanja onoga što su ustanovili poljski sudovi, a to je da se izrazi kojima se koristio podnositelj zahtjeva smatraju u poljskome društvu vrlo uvredljivima. Kritiziraju i neadekvatnost engleskih prijevoda predmetnih izraza. Ovdje se ne radi, nastavljaju dalje, samo o pitanjima pravne, već i o pitanjima jezikoslovne i kulturološke stručnosti te bi bilo pretjerano tvrditi da bilo koji međunarodni sud ima sve nabrojane kompetencije.⁸⁵ Suci su, dakle, na tragu one osnovne primjedbe koja je istaknuta u uvodnom poglavlju ovoga rada kako se pravna razmatranja umjetnosti moraju otvoriti spoznajama drugih disciplina. Iduća stvar koju kritiziraju jest lakoća kojom je većina novinski članak okarakterizirala kao satiru smatrajući to posve očiglednim. Nije na pravnicima, ponavljaju sličnu misao kao i ranije, da imaju završnu riječ o tome može li se neka

ili sociološkoj knjizi. (...) Jedan lik u romanu razlikuje se od istorijske ličnosti ili ličnosti iz stvarnog života. On je sačinjen jedino od rečenica kojima ga pisac opisuje ili koje mu stavlja u usta. On nema ni prošlosti ni budućnosti, a ponekad ni životnog toka.“ V. Velek i Voren, *Teorija književnosti*, 47.

82 ESLJP, *Ziemiński protiv Poljske (br. 2)*, zahtjev br. 1799/07 od 5. srpnja 2016.

83 ESLJP, *Ziemiński protiv Poljske (br. 2)*, zahtjev br. 1799/07 od 5. srpnja 2016., § 40.

84 ESLJP, *Ziemiński protiv Poljske (br. 2)*, zahtjev br. 1799/07 od 5. srpnja 2016., § 45.

85 ESLJP, *Protivno izdvojeno mišljenje sudaca Wojtyczeka i Kūrisa u predmetu Ziemiński protiv Poljske (br. 2)*, zahtjev br. 1799/07 od 5. srpnja 2016., § 3.

publikacija smatrati satiričnom ili ne.⁸⁶ Činjenica da je neki članak satiričan (zato što je većina tako rekla) bila je *a priori* dovoljna za dozvoljenu uporabu bilo kakvog grubog izričaja.⁸⁷

4. ZAKLJUČAK

Problematika oko umjetnosti, tj. njezina prepoznavanja i razgraničenja, veoma je kompleksno i zahtjevno pitanje koje se, kako je to vidljivo iz primjera prakse ESLJP-a, neposredno dotiče svijeta prava.

Potreba za novom perspektivom proizašla je iz dosadašnjih, strogo pravnih pristupa koji su se u bitnom ograničavali na prikaz zakonodavstva i analizu sudske prakse reducirajući čitavu složenost umjetnosti na uske okvire pravnog promišljanja. U takvim se pristupima nije pokazivao naročiti interes da se razumijevanje i pravno odlučivanje o umjetnosti pokuša obogatiti spoznajama drugih disciplina (primjerice znanosti o književnosti ili estetike) čijih je umjetnost primarni predmet zanimanja. Možda se upravo zbog toga i događalo da se u sudskoj praksi o pojedinim oblicima umjetnosti odlučivalo na osnovi intuitivnih predodžbi ili osjećaja pojedinih sudaca o tome što umjetnost uopće jest. Premda se intuitivna dimenzija ne može zanemariti, a ponekad može doista i donijeti novu vrijednost, u pravnom je odlučivanju ipak argumentacija i obrazloženje vrlo važan segment na kojem se odluka mora temeljiti. Kod pravnog argumentiranja intuicija ili sklonost k umjetnosti može pronaći svoje mjesto, ali ne može biti glavna nit vodilja. Zato se, prema autorovu mišljenju, mora nastojati sagledati stvari iz jedne drugačije perspektive, koja će i dalje biti ponajviše pravna, ali će dio uporišta pronaći izvan njega samog.

U ovom se radu, zbog zajedničkoga jezičnog medija, razmatralo književno izražavanje, specifično forma i funkcija književnog teksta kao jednog od kriterija za razgraničenje od neknjiževnih tekstova. Književnoteorijsku okosnicu ovoga rada činile su sljedeće ideje: 1.) književni tekst je složena značenjska i strukturna cjelina, 2.) prepoznavanje književnog teksta nastoji se vršiti uzimajući u obzir društvenu i estetsku funkciju te 3.) društvena i estetska funkcija imaju niz podfunkcija s pripadajućim karakterističnim izrazima. Analizirajući sudsku praksu ESLJP-a moglo se uvidjeti kako je određivanje funkcija predmetnih književnih tekstova, odnosno njihove svrhe ili namjere, igralo važnu ulogu u odlučivanju je li došlo do povrede prava ili nije. Iz tog se uvida želi ovdje istaknuti dva aspekta koji proizlaze iz obogaćivanja pravne analize književnoteorijskim postulatima. Prvi aspekt bi bio u kontekstu samog odlučivanja sudova. Imajući u vidu funkcije književnog teksta i njihove karakteristične izraze u konkretnom bi se slučaju intuitivna predodžba sudaca mogla poduprijeti instrumentarijem koji bi obrazloženje (koje je u praksi ESLJP-a često vrlo oskudno) učinilo produbljenijim i argumentiranijim. Tako bi se doprinijelo pravnoj sigurnosti jer bi se iz samog obrazloženja moglo mnogo bolje

86 ESLJP, Protivno izdvojeno mišljenje sudaca Wojtyczeka i Kūrisa u predmetu Ziemiński protiv Poljske (br. 2), zahtjev br. 1799/07 od 5. srpnja 2016., § 7.

87 ESLJP, Protivno izdvojeno mišljenje sudaca Wojtyczeka i Kūrisa u predmetu Ziemiński protiv Poljske (br. 2), zahtjev br. 1799/07 od 5. srpnja 2016., § 12.

utvrditi kojim se to kriterijima ESLJP služio u svojem odlučivanju. Drugi aspekt bio bi u kontekstu pravne znanosti. Služeći se idejama drugih disciplina pravni bi teoretičari također dobili šire zasnovan instrumentarij kojim bi mogli obogatiti svoja razmatranja i pojašnjavanja, ali dakako i kritike sudskih odluka (kritike u smislu pozitivnog i negativnog vrjednovanja). Zato se može zaključiti kako je ovdje riječ o trima potencijalnim koristima: 1.) pomoćni kriterij u sudskim odlukama, 2.) objašnjavajući instrumentarij i 3.) kritički aparat pravnih teoretičara. Stoga primjena može biti istovremeno i praktična i teorijska.

Ovim je radom pitanje odnosa prava i umjetnosti tek načeto, a daljnje bavljenje i izučavanje kako prava, tako i nekih nepravni disciplina zasigurno neće problematiku učiniti ništa jednostavnijom.

LITERATURA

Knjige i članci:

1. Balzac, Honore de. *Šesta knjiga odabranih djela*. Rijeka: Otokar Keršovani, 1961.
2. Burazin, Luka i Svan Relac. „Shvaćanje pravne znanosti u suvremenoj udžbeničkoj literaturi iz pozitivnopravnih predmeta na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu“. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 72, br. 6 (2022): 1357-1399.
3. Bychawska Siniarska, Dominika. *Zaštita prava na slobodu izražavanja po Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima, priručnik za pravnike*. Strasbourg: Vijeće Europe, 2017.
4. Childs, Peter i Roger Fowler. *The Routledge Dictionary of Literary Terms*. London: Routledge, 2006.
5. Cuddon, John Anthony Bowden. *The Penguin Dictionary of Literary Terms and Literary Theory*. London: Penguin Books, 1998.
6. Culler, Jonathan. *Literary Theory: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press, 2000.
7. Ejhenbaum, Boris. „Ljeskov i suvremena proza“. U: *Suvremene književne teorije*, ur. Miroslav Beker, 132-144. Zagreb: Matica hrvatska, 1999.
8. Flaker, Aleksandar. *Stilske formacije*. Zagreb: SNL, 1986.
9. Frangeš, Ivo. *Stilističke studije*. Zagreb: Naprijed, 1959.
10. Gomien, Donna. *Short Guide to the European Convention on Human Rights*. Strasbourg: Vijeće Europe, 2005.
11. Harris, David, Michael O'Boyle i Colin Warbrick. *Law of the European Convention on Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2019.
12. Jakobson, Roman. *Lingvistika i poetika*. Beograd: Nolit, 1966.
13. Kant, Immanuel. *Kritika moći suđenja*. Zagreb: Naprijed, 1976.
14. Kearns, Paul. *Freedom of Artistic Expression: Essays on Culture and Legal Censure*. Oregon: Hart Publishing, 2013.
15. Klaić, Bratoljub. *Rječnik stranih riječi*. Zagreb: Školska knjiga, 2007.
16. Korajac, Vilim. „Šijaci“. U: *Hrvatski pripovjedači I. Mirko Bogović, Janko Jurković, Ivan Perković, Vilim Korajac*, prir. David Bogdanović, 221-266. Zagreb: Tisak i naklada St. Kugli, 1925.
17. Marochini Zrinski, Maša i Luka Brajković. „Sloboda umjetničkog izražavanja kao odraz individualne osobnosti i identiteta: konvencijska perspektiva“. U: *Ljudska prava i pitanje identiteta: Zbornik radova sa znanstvenog skupa Ljudska prava i pitanje identiteta održanog 9. prosinca 2022.*, ur. Matija Miloš, Valentino Kuzelj, Leonardo Mikac i Sonja Cindori, 281-315. Zagreb i Rijeka: ZA-Pravo LGBTQA+ osoba, Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet, 2022.

18. Mendel, Toby. *Sloboda izražavanja: Vodič za tumačenje člana 10 Evropske konvencije o ljudskim pravima i njegovog konteksta*. Beograd: Vijeće Europe, 2014.
19. Mukašovský, Jan. *Književne strukture, norme i vrijednosti*. Zagreb: Matica hrvatska, 1999.
20. Mukašovský, Jan. „Strukturalizam“. U: *Suvremene književne teorije*, ur. Miroslav Beker, 158-169. Matica hrvatska, Zagreb, 1999.
21. Nemeč, Krešimir. *Povijest hrvatskog romana: od početaka do kraja 19. stoljeća*. Zagreb: Znanje, 1994.
22. Posner, Richard A. *Law and Literature*. London: Harvard University Press, 2009.
23. Schabas, William A. *European Convention on Human Rights: A Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2015.
24. Simeon, Rikard. *Jamari*. Zagreb: Hrvatska narodna prosvjeta, 1945.
25. Solar, Milivoj. *Granice znanosti o književnosti: izabrani ogledi*. Zagreb: Naklada Pavičić, 2000.
26. Solar, Milivoj. *Laka i teška književnost: predavanja o postmodernizmu i trivijalnoj književnosti*. Zagreb: Matica Hrvatska, 2005.
27. Solar, Milivoj. *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga, 1979.
28. Solar, Milivoj. *Teorija književnosti*. Zagreb: Školska knjiga, 2005.
29. Šklovski, Viktor. „Umjetnost kao postupak“. U: *Suvremene književne teorije*, ur. Miroslav Beker, 121-132. Zagreb: Matica hrvatska, 1999.
30. Tinjanov, Jurij. „O književnoj evoluciji“. U: *Suvremene književne teorije*, ur. Miroslav Beker, 145-156. Zagreb: Matica hrvatska, 1999.
31. Tresić Pavičić, Ante. *Pjesme, putopisi, Katarina Zrinjska*. Zagreb: Zora, Matica hrvatska, 1963.
32. Velek, Rene i Ostin Voren. *Teorija književnosti*. Beograd: Nolit, 1985.
33. Visković, Nikola. *Jezik prava*. Zagreb: Naprijed, 1989.
34. Visković, Nikola. *Pojam prava*. Split: Logos, 1981.
35. Visković, Nikola. *Teorija države i prava*. Zagreb: Birotehnika, 2006.
36. Vrban, Duško. *Država i pravo*. Zagreb: Golden marketing, 2003.
37. Zelić, Ivan. *Vodič kroz filozofiju*. Split: Verbum, 2006.
38. Živković, Dragiša, ur. *Rečnik književnih termina*. Beograd: Nolit, 1986.
39. Žmegač, Viktor. *Povijesna poetika romana*. Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1987.

Pravni propisi:

1. Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Narodne novine - Međunarodni ugovori, br. 18/97., 6/99., 14/02., 13/03., 9/05., 1/06., 2/10.
2. Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda 217 A (III) kojom se usvaja i proglašava Opća deklaracija o ljudskim pravima od 10. prosinca 1948.
3. Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda kojom se usvaja Međunarodni pakt o gospodarskim, socijalnim i kulturnim pravima, A/RES/61/34 od 16. prosinca 1966.
4. Rezolucija Opće skupštine Ujedinjenih naroda kojom se usvaja Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, A/RES/61/34 od 16. prosinca 1966.
5. Povelja Europske unije o temeljnim pravima SL L C 202/02, 07.06.2016.
6. Ustav Republike Hrvatske, Narodne novine, br. 56/90., 135/97., 8/98., 113/00., 124/00., 28/01., 41/01., 55/01., 76/10., 85/10., 5/14.

Sudska praksa:

1. ESLJP, Alinak protiv Turske, zahtjev br. 40287/98 od 29. ožujka 2005.
2. ESLJP, Dichand i drugi protiv Austrije, zahtjev br. 29271/95 od 26. veljače 2002.
3. ESLJP, Djelomično protivno izdvojeno mišljenje sudaca Rozakisa, Bratza, Tulkensa i Šikuta u predmetu Lindon, Otchakovsky-Laurens i July protiv Francuske, zahtjev br. 21279/02 i 36448/02 od 22. listopada 2007.

4. ESLJP, Handyside protiv Ujedinjenog Kraljevstva, zahtjev br. 5493/72 od 7. prosinca 1976.
5. ESLJP, Handzhiyski protiv Bugarske, zahtjev br. 10783/14 od 6. travnja 2021.
6. ESLJP, I. A. protiv Turske, zahtjev br. 42571/98 od 13. rujna 2005.
7. ESLJP, Karataş protiv Turske, zahtjev br. 23168/94 od 8. srpnja 1999.
8. ESLJP, Leroy protiv Francuske, zahtjev br. 36109/03 od 2. listopada 2008.
9. ESLJP, Lindon, Otchakovsky-Laurens i July protiv Francuske, zahtjev br. 21279/02 i 36448/02 od 22. listopada 2007.
10. ESLJP, Mariya Alekhina i drugi protiv Rusije, zahtjev br. 38004/12 od 17. lipnja 2018.
11. ESLJP, M'Bala M'Bala protiv Francuske, zahtjev br. 25239/13 od 20. listopada 2015.
12. ESLJP, Murat Vural protiv Turske, zahtjev br. 9540/07 od 21. listopada 2014.
13. ESLJP, Müller i drugi protiv Švicarske, zahtjev br. 10737/84 od 24. svibnja 1988.
14. ESLJP, Oberschlick protiv Austrije, zahtjev br. 11662/85 od 23. svibnja 1991.
15. ESLJP, Otto-Preminger Institut protiv Austrije, zahtjev br. 13470/87 od 20. rujna 1995.
16. ESLJP, Protivno izdvojeno mišljenje sudaca Wojtyczeka i Kūrisa u predmetu Ziemiński protiv Poljske (br. 2), zahtjev br. 1799/07 od 5. srpnja 2016.
17. ESLJP, Sinkova protiv Ukrajine, zahtjev br. 39496/11 od 27. veljače 2018.
18. ESLJP, Wingrove protiv Ujedinjenog Kraljevstva, zahtjev br. 17419/90 od 25. studenog 1996.
19. ESLJP, Ziemiński protiv Poljske (br. 2), zahtjev br. 1799/07 od 5. srpnja 2016.

Mrežni izvori:

1. Biti, Vladimir. *Prema kompleksnijem razumijevanju odnosa jezika i književnosti, 1984.* Pristup 7. lipnja 2023. <https://stilistika.org/prema-kompleksnijem-razumijevanju-odnosa-jezika-i-knjizevnosti>
2. *Forma. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje.* Pristup 22. svibnja 2023. <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=20136>
3. *Freedom of Artistic Expression in the European Union: An Overview of the Relevant Normative and Jurisprudential Framework.* Pristup 22. svibnja 2023. https://www.greensefa.eu/files/assets/docs/cae_freedom_of_artistic_expression_in_the_european_union_en.pdf
4. Katičić, Radoslav. *Nauka o književnosti i lingvistika, 1960.* Pristup 7. lipnja 2023. <https://stilistika.org/nauka-o-knjizevnosti-i-lingvistika>
5. Matei, Andra. *Art on Trial. Freedom of Artistic Expression and the European Court of Human Rights.* Pristup 19. svibnja 2023. <https://ssrn.com/abstract=3186599>
6. *Vodič kroz članak 10. Europske konvencije o ljudskim pravima.* Pristup 19. svibnja 2023. <https://uredzastupnika.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Edukacija//Vodi%C4%8D%20kroz%20%C4%8DI.%2010%20Konvencije.pdf>

Luka Brajković*

Summary

FORM AND FUNCTION OF THE LITERARY TEXT AS THE CRITERIA FOR DISTINCTION BETWEEN ARTISTIC AND OTHER FORMS OF EXPRESSION

Despite being incorporated in many legal acts, freedom of artistic expression is still insufficiently developed and analysed in the case law and legal theory. One of the problems, in addition to a small number of relevant publications, is that the legal analysis of art is not open enough for ideas and insights of some other, non-legal disciplines. The aim of this article is to provide a bit different view on the relationship between the law and art. Introduction shows basic problems that follow the freedom of artistic expression, and it also explains why this paper chose specifically literature as the object of its inquiry. The main reason is that language is a tool which law and literature have in common. The second chapter sets literary and theoretical framework for analysis starting from the idea that literary text is a structure composed of formal and substantive elements important in creating the meaning of the structure itself. Moreover, literary text has two general functions, social and aesthetic, which can be recognized in the text by some characteristic expressions. In the third chapter, ECHR case law shall be analysed regarding some of literary text types while using the theoretical framework set from the previous chapter. The conclusion outlines three potential benefits that law could gain by being more open for the insights of the literary theory.

Keywords: *artistic expression; functions of the literary text; literary theory; European Convention on Human Rights; European Court of Human Rights.*

* Luka Brajković, Mag. iur., Assistant, University of Rijeka, Faculty of Law; luka.brajkovic@uniri.hr. ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1448-6641>.